

POGLED NA MLADINSKO KNJIGO V BOSNI
IN HERCEGOVINI

Danes se s čisto teoretičnega stališča ne zastavlja več vprašanje, ali je književnost za otroke in za mladino umetnost ali ni. Vprašanje je: kakšna je funkcija te literature danes v sodobnem življenju mladega človeka. Beseda je o obravnavanju te književnosti kot samostojnega pojava in atributa, ki se včasih pripisuje mladinski knjigi, kadar mislimo na to, da ustvarja izvenlitarne cilje. Izhodiščna točka je predvsem v tem, da se umetniško delo ne glede na namen uresniči v humanosti in v umetniškem sporočilu. Da se ta književnost tudi obravnava na ta način, je »zasluga« te književnosti, ki si jo je izborila.

Razvrščanje knjig glede na funkcijo in namen, njihovo uokvirjenje ter omejevanje na koncepcijo in edicijo je treba sprejeti kot nekaj pogojnega in zunanjega, kot nekaj, kar je tuje ontološkemu bitju umetnine. Razumljivo je potemtakem, da se tudi mladinska knjiga, kakor vsaka umetnina, izmika takim delitvam, ker hoče biti obravnavana na osnovi tega, kar nosi v sebi, a ne na osnovi tistega, kar prihaja izven njenega bitja.

Mladinska književnost v Bosni in Hercegovini tako rekoč nima tradicije. Ker je bila obsedena od želje, da se potrdi in pokaže v tako imenovani »resni« literaturi, se ni utegnila vsiliti in pritegniti nase pozornosti kritikov in zgodovinarjev. Posamezna dela, ki so nastala v preteklosti, imajo bolj utilitarističen kot pa umetniški značaj. Danes je njihov pomen bolj zgodovinski, manj pa pomenijo kot pričevanja o življenju mladih. Zaradi tega govorimo tu bolj o delih, ki so bila napisana in objavljena v zadnjih dveh desetletjih, ko je ta literatura nastajala in hitro doživela veliko vzpon in rast, tako da je mogoče danes govoriti o Sarajevu kot o izdajateljskem središču mladinske književnosti. Zbirke mladinskih knjig, kot so *Mladi dani* (Mladi dnevi), *Lastavica* (Lastovka), *Bambi* in *Pingvin* so doživele priznanje in ugled na vsem srbohrvatskem govornem področju. Mladinske knjige, v katerih sta snov in oblika adekvatni določeni starostni dobi, so dobile tudi zunanje oznake v naslovih posameznih zbirk. Zbirke mladinskih knjig, različne po koncepciji in po opremljenosti, teže za tem, da bi zadovoljile potrebe in okus bralcev različnih starostnih dob, od najmlajše (*Bambi* in *Lastovka*) do mladinske (*Mladi dnevi*, *Lastovka*). Če primerjamo pisatelje in dela v zbirkah *Mladi dnevi* in *Lastovka*, opazimo prej sorodnost v koncepciji in v načinu urejevanja kot pa neko posebno značilnost. Pisatelji »prehajajo« iz ene zbirke v drugo ter nadaljujejo literarno življenje, odvisno od umetniške sugestije svojega dela. V teh publikacijah izhajajo domača in tuja, klasična in sodobna dela. *Lastovka* objavlja tudi poezijo, čeprav mnogo manj od proze, medtem ko so se *Mladi dnevi* po več zelo plodnih letih

omejili na nova dela sodobnih domačih avtorjev. Zbirka *Pingvin* se trudi, da bi zadovoljila okus bralcev z objavljanim zanimivih, zabavnih tujih romanov, medtem ko so *Mladi dnevi* odprti vsem pisateljem, tujim in domačim, oziroma točneje: čisti tuji in domači mladinski prozi. Važno je, da se delo uvršča v mladinsko književnost, da po snovi in obliki ustreza določeni starostni dobi ne glede na to, če jo je pisatelj namenil otrokom ali če je delo postalo primerno za otrokovo rast in pripravno za obdelavo v procesu estetskega in družbenega razvoja otrok.

Najbolj plodno obdobje *Mladih dni* je povezano s prvimi leti po ustanovitvi zbirke, v prvih povojnih letih. Pretežna večina objavljenih del obravnava doživljanje in dogodivščine iz narodnoosvobodilnega boja. Ta zbirka je prva objavila in utrdila ugled danes že znanih mladinskih pisateljev Ahmeda Hromadžića, Alekse Mikića, Vlada Čerkeza, Dragana Kulidžana, Šukrije Pandže in drugih. Za nekatere iz te prve generacije mladinskih pisateljev je mogoče reči, da so že na koncu svojega delovanja, drugi so sploh prenehali pisati, medtem ko so se nekateri utrudili in ne pišejo več novih del. Zato je priliv novih del v to zbirko vedno manjši, posebno še takih del, ki bi obravnavala sodobno snov. Ali je vzrok v tem, ker se je ena generacija že izkazala, vsaj v snovi, ki jo je največ negovala in ji dala tudi ugled, pa bi si sedaj želela oddahni, preden bi se na novo zagnala v delo, ali pa se je mogoče že izčrpala v svojem gledanju in v izrazu? Gotovo je, da drži i eno i drugo. Zdi se, kot da so starejši že povedali, kar so mislili povedati, novi pa prihajajo le počasi. Očitno je, da je potreben čas za mlade, ki naj bi prinesli drugačen in sodobnejši odnos do otroškega sveta. Pri tem mislimo zlasti na snov iz mestnega življenja in sploh iz življenja urbaniziranih okolij, ki ga tako rekoč ni v delih mladinskih pisateljev.

Koncepcijski spektrum in radius zbirke *Lastovka*, ene izmed najbolj uglednih edicij mladinske knjige, je zelo širok. V njenem okviru je mogoče najti skoraj vse knjižne zvrsti: roman, pripovedko, pesmi, pravljice, ljudske pripovedke in pesmi, čeprav je res največ romanov, zatem pa povesti in pravljice. Pregled knjižnih zvrsti in žanra govori o tem, da se *Lastovka* največ usmerja v roman kot na najbolj popularno knjižno zvrst, in sicer v roman domačih pisateljev. Koncepcija te zbirke, ki je med triinšestdesetimi deli izdala osemindeset romanov (katalog 1970), med katerimi je petindvajset romanov domačih avtorjev, izpodbija naše, že ustaljeno mnenje o položaju mladinske knjige in o odnosu do literature sploh, a še posebej do mladinske. Ponovne izdaje, četudi ne tako pogoste, a tudi ne redke, dokazujejo, da je postala zbirka sicer koncepcijsko neenotna, vendar je kljub temu našla svoje mesto v literaturi za mladino. Res je mogoče opaziti, da nekatera jezikovna področja sploh niso zastopana, na primer angleško, a da tudi ni pisateljev iz Afrike in Azije, kar je poglavje zase. Zanesljivo je, da bi prisotnost teh literatur dvignila *Lastovko* na raven, ki si jo gotovo želi doseči. Toda tudi brez tega je dovolj samo bežen pogled na njene izdaje in že je mogoče ugotoviti, da je v njenih okvirih možno najti vse, kar je vrednega na področju mladinske književnosti. Pojem vrednosti in kriterija v ocenjevanju mladinske knjige ob istočasnem pomanjkanju in nemarnosti knjižne kritike je zato relativen. Kritika v dnevnem časopisju in v revijah le redko spremlja izdaje del mladinskih pisateljev, da ne govorimo o revijah, ki ne zabeležijo niti del tako imenovane »resne« literature. Že zaradi tega je obstoj večine mladinskih del skorajda neobičajen.

Kot zbirka, ki prvenstveno neguje domačo mladinsko književnost, je *Lastovka* razširila koncept in usmerila delovanje na več strani. Takšna usmeritev ji je dala oznako množičnosti in zastopstva, a hkrati tudi neizbežno označitev standarda v domači mladinski književnosti. Glede na imena avtorjev (Tone Seliškar, France Bevk, Anton Ingolič, Branko Čopić, Mate Lovrak, Desanka Maksimović, Dušan Kostić, Dragan Lukić, Ahmed Hromadžić, Aleksa Mikić, Slavko Janevski, Vidoe Podgorec, Danko Oblak, Nusret Idrizović, Mira Alečković in drugi), ki objavljajo v tej zbirki, in glede na to, kaj danes pomenijo ti avtorji v mladinski književnosti, lahko govorimo o splošni jugoslovanski zbirki za otroke in mladino, kar sicer ne pomeni, da je zbirka tudi že reprezentativna, četudi je prisoten tudi ta element, enako kakor je prisoten tudi sam pojem dobre mladinske knjige. *Lastovka* je izpopolnjevala fond svojih knjig z obnavljanjem izdaj iz drugih zbirk — *Mladi dnevi*, *Veverica*, *Jelen* — in seveda z novimi deli. Iz te množine dopolnjuje *Lastovka* svoj izbor, oziroma izključuje iz izbora tista dela, ki niso vzdržala »preskušnje« bralcev. Na ta način se uresničuje njena težnja po oblikovanju močnega jedra domače in tuje mladinske knjige, prav tako pa se je zbral okrog te zbirke širok krog znanih in popularnih pisateljev, ki so dejansko postali pisatelji te zbirke. Tako je pri nas prvič dobil mladinski pisatelj svojega založnika, zbirka pa stalni privliv novih del. Pokazalo se je, da je bilo to koristno in plodno sodelovanje, ker so se znašli med avtorji te zbirke tudi pisatelji tako imenovane »resne« literature, pesniki, prozaisti in drugi, objavljena pa so bila dela, ki po vsej verjetnosti brez take oblike sodelovanja ne bi bila napisana. Eden izmed uspehov takega sodelovanja so bila zbrana dela mladinskih pisateljev (Toneta Seliškarska, Franceta Bevka, Branka Čopića, Mate Lovraka), kar ni bila samo izdajateljska novost, temveč tudi sicer svojevrsten napredek.

Verjetno je angažiranje uredništva pri organizaciji zbirke vplivalo na to, da so zanemarili zunanji videz in tehnično opremo, čeprav to ni bil edini razlog. Vprašanje opreme knjige je kompleksnega značaja in je odvisno od marsičesa, v prvi vrsti od cene knjige, ki je še vedno ni mogoče tiskati v velikih nakladah. Cena knjige vpliva na to, da prevladuje v izdajah mladinske literature (in ne samo te zbirke) standardnost in uniformiranost. Lepo opremljena in draga mladinska knjiga, ki opravlja v enaki meri tudi likovno kot estetsko književno funkcijo, ostaja še vedno cilj, ki si ga želi doseči vsaka založba.

Vse zbirke mladinske knjige so zamišljene tako, da dopolnjujejo učni načrt domačega branja, odtod tudi pedagoški značaj v njih. To je tudi razumljivo, ker iz objavljenih knjig, vsaj kar se sodobne literature tiče, črpa tudi učni načrt in nastaja spisek za domače branje po učnem programu. Ta povezanost mladinske književnosti in domačega branja ustvarja vtis, kot da sta domače branje in mladinska književnost eno in isto, kot da se vse, kar je napisano za otroke in mladino, sprejme tudi kot domače branje. Istovetenje mladinske književnosti in domačega branja pa očitno ni sprejemljivo. Bjelinski je pisal, da »pišejo knjige za mladino zaradi vzgoje, vzgoja pa je velika stvar: rešuje človeško usodo«. Mnogi so razumeli to misel dobesedno in mislijo, da je mladinska literatura samo zato tu, da lahko otrok z užitkom in brez odpora premaga zapletene življenjske probleme. Tako pojmovanje je brez dvoma napačno, kajti mladinska književnost, četudi pomaga pri uresničevanju vzgojnih in izobraževalnih ciljev, ni pedagogika in je ne moremo istovetiti z njo. Mladinska književnost je umetnost, ki uporablja besede in opisuje življenje na način,

ki je otroku razumljiv. Najboljša je takrat, kadar je umetniški dogodek in izraz, ki mu ustreza, tak, da ni potrebno nikakršno prilagajanje in nobena omejitev. Zaradi tega je potrebno pregledovati, ocenjevati in vrednotiti mladinska dela z literarnimi, estetskimi kriteriji. Če delo zadosti umetniškim kriterijem, je hkrati uresničilo in uresničuje tudi vse druge kriterije, ki so pomembni v psihologiji in v razvoju otroka.

Vse to je treba upoštevati, kadar je beseda o domačem branju. Toda analiza učnega načrta domačega branja je pokazala, da prevladuje v njem tradicionalni in nacionalni značaj književnosti. Res je, da današnji učni načrt domačega branja vsebuje tudi dela sodobnih pisateljev, vsaj tista, ki so bila na neki način »preskušena«, vendar ni dovolj odprt in smel pri sprejemanju novih del. Posebno važno je vprašanje, če izbor domačega branja obsega vse vrednosti, ki morajo v enaki meri ustvarjati tako estetske kot tudi pedagoške cilje. Naša in tuja klasična literatura nista sporni. Dela Charlesa Perraulta, bratov Grimm, Hansa Christiana Andersena, Lewisa Carrolla in drugih imajo svojo vrednost tudi v današnjem času. Ta dela izžarevajo še danes humanost in resnico, kakor so jo v času, ko so nastajala. Drugo vprašanje se tiče raznolikosti del, zanimivosti, bogastva literarnih žanrov in umetniške vsebine, ki se razteza od umetniške povesti, fantastike, poezije, pripovedke, romana, basni, zgodb in romanov o živalih, pustolovskih romanov, zgodovinskih romanov do življenjepisov raziskovalcev. Pri tem je treba rešiti določena nasprotja, katera mladinska dela so obvezna za učni načrt in kako učni načrt sestaviti. Kdaj uvrstimo sodobno mladinsko delo v domače branje? Kdo je tisti, ki oceni delo, da dobi dokončno »vizo« za vstop v šole? Očitno ni to samo stvar šole, temveč tudi kritikov in zgodovinarjev mladinske književnosti, a tudi bralcev, knjižničarjev in vseh tistih, ki sodelujejo in vplivajo na proces izobraževanja in vzgoje. Vsekakor je nujno funkcionalno uskladiti izobrazbo in vzgojo z umetniškim kriterijem mladinske knjige, ki mora biti primaren. Šola ne more doseči svojih ciljev, če ne bo poznavalec mladinske književnosti, kajti le mladinska književnost — domače branje dajeta vsaki starostni dobi knjigo, ki ji ustreza. Zelo važno in usodno je, da bo to »prava« knjiga, tista, ki bo pritegnila otroka, ne pa taka, ki bi ga odbijala in razvila v njem celo odpor do knjige. Otroci morajo dobiti mladinsko knjigo pravočasno v roke. Živetni morajo z njo in jo zapustiti neopazno, ko pride čas za to, se pravi na koncu otroške dobe, da bodo lahko kot mladi ljudje prešli na splošno književnost in na tako imenovano »resno« literaturo pripravljeni in žejni novega. Zaradi tega je treba učni načrt domačega branja osvoboditi že imenovane tradicionalnosti in ozkosti. Ni prav, da se zgodi — in to se dogaja — da prejme delo laskava priznanja in pohvale, zatem pa čaka več let, preden ga uvrste v domače branje.

Mladinsko delo, s katerim se mladi bralec prvič sreča v življenju, je običajno odločilno za njegovo nadaljnjo pozornost do knjige, odloča o tem, ali bo ta pozornost rasla ali bo padla in bo knjiga postala celo sčasoma za otroka nekaj dolgočasnega. Zunanja oblika knjige za berilo, njena vedno enaka barva, oprema in sivina lahko delujejo odbijajoče in je ne bodo priporočila mlademu bralcu. Njen zunanji videz je včasih tak, da siromaši okus in ne goji smisla za lepoto, ki je njen namen. Do neke mere nenaraven odnos, ki obstoji med prvo mladinsko knjigo in domačim branjem, se kaže tudi v načinu opreme. Ko izdajamo mladinsko knjigo prvič, jo običajno tehnično opremimo zelo dobro in jo tako pošljemo v njeno nadaljnje samostojno življenje. Ko taka knjiga po več letih potrdi svojo vrednost in zadosti vsem merilom — estetskim in pedago-

škimi — pride v šolsko berilo, toda tu se znajde v enoličnem tipskem okviru blede opremljene izdaje. Lahko se ji torej zgodi, da pride v domače branje, lahko pa jo tudi pozabijo. Usoda mladinskega pisatelja in knjige je zares nenavadna. Neka generacija sprejme knjigo za svojo, jo ceni in bere, medtem ko druga generacija sploh ne zve zanjo ali pa je o njej samo obveščena. Glede na svojo funkcijo in vlogo je domače branje velika možnost ne samo za mladinsko književnost, temveč za literaturo sploh.

Kljub vsemu nadaljuje mladinska knjiga svoj avtonomni obstoj in iz dneva v dan še naprej razširja obzorja in interese ter še bogateje in bolj polno zajema bujno življenje mladega človeka.

Muris Idrizović
Prevedel Franc Šrimep

Der Autor gibt einen Überblick über die Kinder- und Jugendbücher in Bosnien und Herzegovina für die letzten zwanzig Jahre; er macht uns mit Kinder- und Jugendbüchersammlungen *Mladi dani* (Junge Tage), *Lastavica* (Die Schwalbe), *Bambi* und *Pingvin* in Sarajevo bekannt. Der Autor erwägt auch die Auswahl der literarischen Werke in den Schulprogrammen.

PREVAJALKA IRINA MAKAROVSKA

Irina Makarovska je v Moskvi študirala srbohrvaščino in se kmalu po študiju posvetila prevajalskemu delu. Sprva je prevajala le iz srbohrvaščine v ruščino. Leta 1956 je začela delovati v založbi *Hudožestvennaja literatura*, in sicer je v zbirki izbranih spisov prevedla povest pisatelja Domanoviča. Že 1958. se je spopadla tudi s slovenskim avtorjem, prevedla je Jurčičevo povest *Sosedov sin*. V zbirki pravljic jugoslovanskih narodov je leta 1962 prevedla precej slovenskih pravljic. Za Rankovićevo povestjo *Seoska učiteljica* iz leta 1964 je sledil spet slovenski avtor — Miško Kranjec. Leta 1965 je prevedla tri njegove črtice: *Grlice*, *Zgodba o žalostnem poštarju*, *O človeku, ki je videl figovo drevo*. Sledile so zbirke črtic Ive Andrića leta 1967 in Antonija Isakovića leta 1970. Pri isti založbi so izšli še naslednji prevodi: Leopolda Suhodolčana *Skriti dnevnik*, Bevkove črtice *Mati*, *Hiša v strugi*, *Tuje dete*, pred izidom pa so črtice Vekoslava Kaleba.

Za založbo *Detskaia literatura* je pričela prevajati leta 1959, takrat je izšla povest Ahmeta Hromadžića *Patuljak iz Zaboravljene zemlje*. Čez dve leti je bilo na vrsti delo iz slovenske mladinske književnosti *Bratovščina Sinjega galeba* Toneta Seliškarja. Sledila so dela Arsena Diklića *Ne okreči se, sine*, 1965, Janka Veselinovića *Hajduk Stanko*, 1967, Mirka Petrovića *Dečaci s trouglastog trga* in Dragutina Malovića *Ridi mačak*, 1970. Trenutno se ukvarja z delom Mirka Vujačića *Tužni cirkusanti*.

Iz tega kratkega pregleda je videti, da Irina Makarovska opravlja pomembno kulturno poslanstvo največ prav na področju mladinske književnosti.

Vida Bohanec